

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษากระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในบริเวณรอยพระพุทธบาทและรอยพระพุทธหัตถ์ห้วยหลวงแม่แอน ได้กำหนดวัตถุประสงค์หลักในการศึกษา 2 ประการคือ ศึกษากระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่รอยพระพุทธบาทและรอยพระพุทธหัตถ์ ห้วยหลวงแม่แอน และวิเคราะห์ปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติรอยพระพุทธบาทและรอยพระพุทธหัตถ์ ห้วยหลวงแม่แอน โดยศึกษาในพื้นที่อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคือ การสังเกต การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลจากบุคคล นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการศึกษา โดยในการศึกษาคครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเชิงคุณภาพ สรุปผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

- 5.1 สรุปผลการศึกษา
- 5.2 อภิปรายผล
- 5.3 ประโยชน์ที่ได้รับ
- 5.4 ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

ผู้วิจัยได้สรุปผลการศึกษาดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย อันประกอบไปด้วย ศึกษากระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่รอยพระพุทธบาทและรอยพระพุทธหัตถ์ ห้วยหลวงแม่แอน และวิเคราะห์ปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติรอยพระพุทธบาทและรอยพระพุทธหัตถ์ ห้วยหลวงแม่แอน เพื่อนำไปสู่การเป็นกรณีศึกษาให้กับพื้นที่อื่นๆในการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ต่อไป โดยศึกษาในพื้นที่อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่ โดยได้นำเสนอตามประเด็นดังนี้

จากผลการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า กระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่รอยพระพุทธบาทและรอยพระพุทธหัตถ์ ห้วยหลวงแม่แอน จากการศึกษาพัฒนาการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านแม่แอน สามารถหาความเชื่อมโยง

สัมพันธปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดความเชื่อด้านพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พบว่าการเกิดความเชื่อในเรื่องพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้าน มีปัจจัยที่สำคัญในการสร้างความเชื่อด้านพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ 4 ประการ ได้แก่

1. ความเชื่อท้องถิ่น ที่ได้มีความคิดความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าตำนานที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และลักษณะทางกายภาพของชุมชนที่สามารถเชื่อมโยงกับคติความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ
2. พระพุทธศาสนา ชุมชนหมู่บ้านแม่แอน ได้มีสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา ได้แก่ วัดแม่แอน ซึ่งมีพระอิริการจักรา วรญาโณ เป็นเจ้าอาวาส โดยเป็นจุดศูนย์กลางทางพุทธศาสนาและมีอิทธิพลต่อความเชื่อของชุมชน
3. เศรษฐกิจ สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนหมู่บ้านแม่แอนและนำสู่การสร้างความเชื่อเรื่องพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนหมู่บ้านแม่แอน เพื่อการจัดการทรัพยากรของพื้นที่อย่างยั่งยืน
4. ทรัพยากรธรรมชาติ ปัจจัยทางทรัพยากรธรรมชาติในบ้านแม่แอน ที่อุดมสมบูรณ์นำไปสู่กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนนอกเหนือจากกระแสหลัก นำไปสู่การใช้ความเชื่อของชุมชนในการจัดการทรัพยากร

ในส่วนของกระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่รอยพระพุทธบาทและรอยพระพุทธหัตถ์ ห้วยหลวงแม่แอน ผลการศึกษาพบว่าหมู่บ้านแม่แอนมีกระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ใน 3 ประเด็น ได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องเล่าของชุมชน ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ และความเชื่อทางพุทธศาสนา กระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยใช้อำนาจของความเชื่อในด้านต่างๆ และกระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จากทุนทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดคุณประโยชน์ที่หลากหลาย ซึ่งในส่วนของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องเล่าของชุมชน ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่และความเชื่อทางพุทธศาสนานั้น ชุมชนบ้านแม่แอนได้สร้างความเชื่อมโยงโดยใช้ทั้งทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางกายภาพของหมู่บ้าน โดยทุนทางวัฒนธรรมได้แก่ ตำนาน เรื่องเล่า ความเชื่อที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้เชื่อมโยงกับทุนทางกายภาพของหมู่บ้าน เช่น รอยพระพุทธบาทและรอยพระพุทธหัตถ์ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ เชื่อมโยงสัมพันธ์เป็นกระบวนการสร้างความเชื่อเรื่องพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้านแม่แอน ประเด็นต่อมาได้แก่ กระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยใช้อำนาจของความเชื่อในด้านต่างๆ ในส่วนนี้กล่าวถึงหมู่บ้านแม่แอนที่มีลักษณะความเชื่อทางพุทธศาสนารวมถึงวัดแม่แอนซึ่งเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของคนในหมู่บ้าน โดยมีเจ้าอาวาสวัดแม่แอนเป็นบุคคลสำคัญในการเป็นส่วนหนึ่งของตำนานความเชื่อและจุดศูนย์รวมความเชื่อเรื่องพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของคนในหมู่บ้าน และประเด็นที่สาม

กระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จากทุนทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดคุณประโยชน์ที่หลากหลาย พบว่าหมู่บ้านแม่แอนมีที่ตั้งใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวของอำเภอแมริม การประชาสัมพันธ์ในการท่องเที่ยวทำให้คนเข้ามาในพื้นที่ ซึ่งเป็นการช่วยผลิตซ้ำความเชื่อในเรื่องพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้านให้เป็นที่รู้จักและกระจายในวงกว้างมากยิ่งขึ้น

ในส่วนของการวิเคราะห์ปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติรอยพระพุทธรบาทและรอยพระพุทธรหัดถ์ ห้วยหลวงแม่แอน พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลนั้นมีทั้งในส่วนของปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก โดยในส่วนของปัจจัยภายในได้แก่ ความร่วมมือร่วมใจจากกลุ่มในสังคมของหมู่บ้านแม่แอน ที่ยังคงมีวิถีชีวิตในการผลิตที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ลักษณะสังคมที่มีความผูกพัน รวมถึงการมีศูนย์กลางของชุมชนคือวัดแม่แอนที่เป็นศูนย์รวมจิตใจและความเชื่อในเรื่องพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ จึงให้เกิดการจัดการทรัพยากรร่วมกันของชุมชน ปัจจัยภายในที่ส่งผลอีกประการหนึ่งได้แก่ ลักษณะทางกายภาพและโครงสร้างพื้นฐานที่มีความเหมาะสม กล่าวคือ หมู่บ้านแม่แอนมีลักษณะทางกายภาพที่เป็นธรรมชาติ ทั้งในส่วนของภูเขา และแหล่งน้ำ เป็นทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ประกอบกับเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยมายาวนานทำให้เกิดความเชื่อในเรื่องพื้นที่ของหมู่บ้านนำไปสู่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในส่วนของปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในบริเวณรอยพระพุทธรบาทและรอยพระพุทธรหัดถ์ห้วยหลวงแม่แอนได้แก่ การสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ หมู่บ้านแม่แอนได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้มาสนับสนุนเรื่องโครงการต่างๆ รวมถึงทำงานร่วมกันกับคนในชุมชน ประเด็นต่อมาได้แก่ การประชาสัมพันธ์ในพื้นที่ ทำให้มีผู้คนจากภายนอกเข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้น ทำให้ความเชื่อในเรื่องพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้านเป็นที่รู้จัก และผลิตซ้ำความเชื่อมาจนถึงปัจจุบัน

5.2 อภิปรายผล

กระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่รอยพระพุทธรบาทและรอยพระพุทธรหัดถ์ห้วยหลวงแม่แอน เป็นวิธีการหนึ่งในการที่จะผสมผสานระบบความเชื่อของชุมชนต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ด้วยการใช้เครือข่ายเรื่องราว พิธีกรรม การสร้างความศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติให้แก่พื้นที่หลังจากการพบรอยพระพุทธรบาทและรอยพระพุทธรหัดถ์ ด้วยการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องเล่าของชุมชน ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ และความเชื่อทางพุทธศาสนา เกิดจากการเชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ กับ ลักษณะทางกายภาพ ซึ่งผู้วิจัยได้พบในพื้นที่ สอดรับกับลักษณะของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ ศรีศักร วัลลิโภดม (2542) ได้กล่าวไว้ว่า มักพบอยู่ในตำแหน่งภูมิประเทศที่เด่น เป็นสถานที่ที่มีร่องรอยอันไม่สามารถอธิบายได้ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวนี้มีความ

เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่า ชุมชนได้สร้างความหมายให้แก่พื้นที่ที่มีความสำคัญในชุมชน ผ่านการผูกเรื่องราว ตำนานในอดีตเป็นเรื่องราวเล่าขานต่อกันมาจนกลายเป็นความเชื่อในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จนถึงปัจจุบัน ซึ่งตำนานได้ผูกโยงความเป็นตัวตนของคนในชุมชน เข้ากับพลังอำนาจบางอย่างที่อธิบายไม่ได้ผ่านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ตลอดจนร่องรอยกิจกรรมทางศาสนา หรือความเชื่อ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ จะพบว่ามีร่องรอยหรือสัญลักษณ์ที่ถูกทำให้เชื่อว่า เป็นร่องรอยศักดิ์สิทธิ์ปรากฏอยู่ เห็นได้จากการที่พระอธิการจักรา วรญาโณ และชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างปูชนียสถานที่สำคัญมากมายภายในพื้นที่ โดยแสดงถึงการเชื่อมโยงกับตำนานในระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และระดับชาติ เพื่อเป็นพลังอำนาจในการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

การพบรอยพระพุทธรูปและรอยพระพุทธรูปหัตถ์ในบริเวณพื้นที่ห้วยหลวงแม่แอน เชื่อมโยงความเชื่อทางพุทธศาสนาที่ว่า พระพุทธเจ้าเคยเสด็จมาที่นี่ และประทับเอนหลัง ในอดีตจึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่าหมู่บ้านแม่แอน ต่อมาจึงออกเสียงมาเป็นแม่แอน ซึ่งเป็นตำนานที่มีความสัมพันธ์กับการกำเนิดและตัวตนของชุมชน กระทั่งนำไปสู่การสร้างความหมายให้แก่พื้นที่ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งสอดคล้องกับความหมายพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของปรีตดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล (2546) ว่าเป็นโลกที่มองเห็นและสัมผัสได้ ซึ่งมีทั้งการเกิดและตาย สุขและทุกข์ โดยนำเรื่องราวที่ถูกบันทึกผ่านเรื่องเล่า ตำนาน ในอดีตของชุมชนมาผูกโยงเพื่อแสดงความเป็นตัวตนของชุมชน ทั้งนี้ความเชื่อในเรื่องเล่าและตัวตนของชุมชนจะถูกเก็บรักษาไว้ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของบริบทชุมชน โดยสร้างความเชื่อเกี่ยวกับพลังเหนือธรรมชาติและโลกหลังความตาย ซึ่งเป็นโลกที่พระเจ้าและวิญญาณมนุษย์สถิตอยู่ เรียกว่าโลกศักดิ์สิทธิ์ (Sacred World) นอกจากนี้ ยศ สันตสมบัติ (2533) ได้กล่าวถึงสิทธิธรรมแห่งอำนาจจะวางอยู่บนพื้นฐานของความศักดิ์สิทธิ์และได้รับการยอมรับ ครอบงำที่ความศักดิ์สิทธิ์ยังปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดและเข้มแข็ง ซึ่งชาวบ้านคิดว่ายังคงได้รับประโยชน์จาก หรือการลงโทษความศักดิ์สิทธิ์นั้น อำนาจและความศักดิ์สิทธิ์ จึงเป็นรูปแบบเหนือมาตรการหนึ่ง ในการจัดระเบียบทางสังคม ความศักดิ์สิทธิ์กับอำนาจที่ซ่อนอยู่ในบริบทของการสร้างปูชนียสถานต่างๆ ภายในบริเวณห้วยหลวงแม่แอน อำนาจที่มีอยู่ในสสารวัตถุ โดยผ่านการร่ายคาถา พิธีกรรมต่างๆ มาแล้ว ล้วนแต่มีความศักดิ์สิทธิ์แฝงเร้นอยู่ในตัวเอง หรือถูกสร้างให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ อาทิ พระพุทธรูป เครื่องราง ที่อาจก่ออิทธิปาฏิหาริย์แก่ผู้ครอบครองได้

กระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้านแม่แอนส่งผลให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อและความเคารพยำเกรงต่อพื้นที่ เป็นไปตามที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความโลภของมนุษย์ในยุคปัจจุบันที่ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อมสาธารณะ เพียงเพื่อสนองตอบความต้องการที่ไม่มีวันสิ้นสุดของตน จนก่อเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมามากมาย โดยท่านชี้แนะ

ให้มนุษย์หันกลับมาตระหนักถึงความเป็นจริงที่อยู่ภายในธรรมชาติ ที่เป็นพื้นฐานของธรรมะ กล่าวคือ ธรรมชาติของการพึ่งพาร่วมกันของสิ่งต่างๆ นั้นเอง (โดนัสแควเรอร์, 2546:190) เช่นเดียวกับ พระมหาจรรยา สุทธิญาโน (2536) กล่าวว่า การเคารพรักษารัชมะ คือ การเคารพรักษารัชมชาติ การเคารพรักษาคุณแลธรรมชาติ ก็เท่ากับเป็นการดูแลรักษารัชมะ เมื่อมนุษย์เกิดความตระหนักในเรื่องกฎแห่งกรรมภายในความคิดและจิตใจแล้วนั้น ก็จะสามารถชนะความโลภได้และหันมาเอาใจใส่กับธรรมชาติอย่างแท้จริง ซึ่งจากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า พระอริการจักราวรญาโณ ท่านได้เทศนาสอดแทรกเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตลอดจนการปลูกจิตสำนึกในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เช่น การจัดกิจกรรมบวชป่า โดยมีห้วยหลวงแม่แอนเป็นจุดเริ่มต้น บวชป่า เป็นระยะห่างออกไป 5 กิโลเมตร อันนำมาสู่การยึดถือวัฒนธรรมของหมู่บ้านเป็นแนวทางปฏิบัติ ด้วยจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นการควบคุมพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอีกรูปแบบหนึ่ง ทำให้สิ่งแวดล้อมไม่ถูกรบกวนและยังคงความอุดมสมบูรณ์นอกเหนือการจัดการ โดยรัฐ เหมือนในอดีตที่ผ่านมาจากการศึกษาพบว่า เป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาประเทศไทย ซึ่งสอดคล้องกับอำนาจในความสัมพันธ์ของ ข้อห้าม ความศักดิ์สิทธิ์ของผี ที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม ตลอดจนผีบรรพบุรุษ ที่คอยตอกย้ำให้ลูกหลานปฏิบัติตามอยู่ในกรอบของจารีตประเพณี เป็นมนต์ศักดิ์ที่เป็นรากฐานของการจัดการทรัพยากรพื้นบ้าน ซึ่งแตกต่างกันอย่างมากกับอำนาจและสิทธิอำนาจของรัฐสมัยใหม่เป็นการยึดอำนาจตามกฎหมาย โดยปฏิบัติตามกลไกของระบบราชการใช้เทคโนโลยีในการแสวงหาทรัพยากร ควบคู่กับการใช้ความรุนแรง ที่กล่าวมาข้างต้นล้วนแล้วแต่เป็นรากฐานของการจัดการทรัพยากรที่สำคัญของรัฐ (สุริยา สมุทคุปดี และคณะ, 2536: 58) หากแต่ยังคงมีการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า อันแสดงให้เห็นถึงความไม่สัมฤทธิ์ผลของนโยบายป่าไม้ของรัฐ ทำให้จำนวนป่าไม้มีปริมาณลดลงอย่างต่อเนื่อง

5.3 ประโยชน์ที่ได้รับ

5.3.1 ทราบถึงรูปแบบและกระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สามารถช่วยเป็นกรณีในการศึกษาของพื้นที่อื่นในการใช้ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางกายภาพมาใช้ประโยชน์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5.3.2 ทราบถึงพัฒนาการการเปลี่ยนผ่านและสะสมวัฒนธรรมของพื้นที่ที่ส่งผลให้เกิดกระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมองเห็นการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของชุมชน เพื่อเป็นกรณีศึกษาในการพัฒนาพื้นที่อื่นๆ

5.3.3 ทราบถึงปัจจัยแวดล้อมที่ส่งผลต่อกระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ทั้งในส่วนของปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก เพื่อเป็นกรณีศึกษาในการทราบถึงองค์ประกอบที่สำคัญที่นำไปสู่การสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

5.4 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

5.4.1 ควรมีการประชุมแสดงความคิดเห็นการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน แบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างแนวร่วมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวงกว้างอย่างยั่งยืนต่อไป

5.4.2 ควรมีการให้ชุมชนเรียนรู้และถ่ายทอดทุนวัฒนธรรมของตนเองอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนอย่างยั่งยืน